

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Het academisch leven op een kruispunt

Leeuwen, T. van

Citation

Leeuwen, T. van. (2025). *Het academisch leven op een kruispunt*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4247501>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4247501>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Prof. Dr. Thed van Leeuwen

Het academisch leven op een kruispunt

Universiteit
Leiden

Bij ons leer je de wereld kennen

Het academisch leven op een kruispunt

Oratie uitgesproken door

Prof. Dr. Thed van Leeuwen

bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar

Wetenschapsstudies

aan de Universiteit Leiden

op maandag 16 juni 2025

Universiteit
Leiden

Mevrouw de rector magnificus, geachte leden van het bestuur van het Leids Universitair Fonds, geachte leden van het Curatorium, beste collega's, lieve familie, vrienden en kennissen.

De context

Laat ik beginnen met proberen de titel van mijn oratie aan U uit te leggen, en dan met name de referentie aan kruispunten. Een aantal jaren terug schreef ik een tekst met als titel "Living at the crossroad", een stuk dat me toendertijd hielp om beter te verwoorden hoe ik mijn eigen loopbaan tot op dat moment had gezien, ik mezelf opnieuw plaatste in het CWTS, maar waarin ik me ook realiseerde waar mijn kracht lag binnen de academische wereld. Dit stuk beschreef hoe het werk van het CWTS eigenlijk meestal twee dimensies kent, namelijk een academisch-conceptuele dimensie waarin we ons wetenschappelijk verhouden tot ons object van studie, te weten de wetenschap, en de verhouding van de wetenschap tot de haar omringende omgeving, en een praktisch-empirische dimensie waarin we die kennis uit die eerste dimensie konden toepassen. Echter, die tweede dimensie leverde vaak input voor ons meer academisch gerichte werk. Ik realiseerde me toendertijd dat mijn kracht juist daar lag, op dat kruispunt van de vertaalslag van wetenschappelijke kennis naar de gebruikers van onze kennis, in evaluatie processen op diverse niveaus, en het identificeren van problemen in de praktijk van academische evaluatieprocedures. Dit is het eerste kruispunt in deze lezing.

Deze oratie geef ik omdat ik ben aangesteld als bijzonder hoogleraar, met als titel van de leerstoel "*Monitoring Open Science policies and practices*". Dit duidt erop dat er iets te beschouwen is dat voortvloeit uit een verandering, een overgang. En dit is het tweede kruispunt waar het in deze oratie over zal gaan, namelijk de overgang van een meer traditionele, gesloten manier van werken in de wetenschap naar meer open, transparante en eerlijker manieren van werken in de wetenschap. Deze beide manieren van werken hadden en hebben consequenties voor bijvoorbeeld de wijze waarop wetenschappelijk werk

beoordeeld wordt, maar daarover later meer. Voor het CWTS betekent deze overgang dat we onze bekende wegen moeten verlaten, en dat we ons als instituut op het onzekere pad van het gebruik van incompletere datasets moeten begeven, dat we niet altijd zeker zullen kunnen zijn van wat we vinden, kortom, een moment waarop we terug worden geworpen in de tijd, om onszelf min of meer opnieuw uit te vinden.

Van origine is het CWTS gericht geweest op het toepassen van bibliometrische, getalsmatige methoden en technieken ter ondersteuning van onderzoeksevaluaties, vaak ter ondersteuning van de beoordeling door vakgenoten, het zogenaamde peer review. De werkrelaties tussen onderzoekers en analisten van het CWTS met een divers palet aan wetenschapsdomeinen die door CWTS bediend werden zorgde voor een constante stroom aan vragen aan CWTS. Deze vragen hadden vaak direct betrekking op de toepassing van onderzoeks metrics, of hoe de onderzoeks metrics ontwikkeld door CWTS zich verhouden tot de beoordelingen door vakgenoten. De synergie tussen toepassingsgericht onderzoek en het academische onderzoek rondom die metrics was lange tijd bijzonder succesvol. Qua organisatie was de relatie tussen CWTS BV, onze kleine business unit, en het academische instituut zeer succesvol, en als ik het zou moeten duiden, dan zou ik zeggen dat ons empirische werk het academische werk voedde, dat op haar beurt weer leidde tot verbeterde technieken ter ondersteuning van onderzoeksevaluaties. Lange tijd bestond het theoretische kader dat dit alles ondersteunde voornamelijk uit natuurwetenschappelijke of computer wetenschappen geïnspireerde noties, en werd er nauwelijks gebruik gemaakt van sociaal- of geesteswetenschappelijke kennis. Dit was vreemd, omdat datgene dat we bestudeerden en nog steeds bestuderen bestaat uit het gedrag van mensen, in wetenschappelijke communicatie, samenwerking en interacties, zowel binnen als buiten de wetenschap.

Vanaf 2010, met de komst van Paul Wouters naar het CWTS, kreeg het instituut een breder profiel, en veranderde het instituut van een zuiver bibliometrisch onderzoeksinstituut naar

een breder science studies, of wetenschapsstudies georiënteerd instituut. Met de komst van collega's met een andere wetenschappelijke achtergrond, ontstond er een meer expliciet kritisch perspectief op de toepassing van onderzoeks metrics in evaluatie procedures, geïnspireerd door sociaal- en geesteswetenschappelijk gedachtengoed. En dit proces heeft zich doorgezet in de tegenwoordige tijd, met actieve bijdragen van CWTS stafleden in bijv. CoARA, de Coalition for Advanced Research Assessment, gericht op meer eerlijke, inclusievere manieren van onderzoeksbeoordeling, maar zeker ook de Barcelona Declaration, waar wordt gericht op het gebruik van data uit het publieke domein om onderzoeksevaluaties op te baseren, in plaats van op dure abonnementen bij marktpartijen, waardoor universiteiten en andere onderzoeksinstellingen terecht komen in een positie waarin zij helemaal vast zitten in een contractuele situatie bij één leverancier van informatie, wat we noemen locked in. In de meer recente periode blijft het CWTS zichzelf opnieuw uitvinden en definiëren, waarbij uit onze missie de ambitie doorklinkt om via onze bijdragen de wetenschap zelf, en de relatie van de wetenschap tot de samenleving, te verbeteren.

Open wetenschap

Zoals al aangegeven heeft mijn leerstoel betrekking op open wetenschap, en dus zal ik in deze oratie open wetenschap centraal stellen, en binnen de ontwikkeling van open wetenschap zoals we die nu beleven, zal ik een paar specifieke aspecten belichten. Mijn eerste kennismaking met het verschijnsel open wetenschap gaat terug naar een symposium, georganiseerd door het LUMC in de late jaren 90 van de vorige eeuw. Ik kan me dat symposium nog goed herinneren, omdat het voor de eerste keer was dat ik geconfronteerd werd met een man, die in mijn ogen een nogal drammerige houding had ten opzichte van het onderwerp waarover hij ons kwam vertellen, namelijk het Open Access publiceren van de uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek. Steven Harnad, want dat was die man in kwestie, was zijn tijd ver vooruit, en zijn argumenten waren

indertijd maar aan weinigen besteed, ook niet aan mij. Nu, in juni 2025 ziet de wereld er heel anders uit, en is de tijdgeest zo, dat we nu midden in de ontwikkeling naar een andere, meer open manier van academische werken staan. Deze ontwikkeling moet nog steeds bevochten worden, maar de argumenten waarom we naar een andere manier van werken in de academie toe moeten zijn in ieder geval voor velen wel herkenbaar, omdat het over zaken gaat die het fundament van de wetenschap raken.

Sinds de jaren '50 en '60 van de 20ste eeuw, met het logisch-positivisme als het dominante paradigma in het bijzonder in de natuur-, levens en biomedische wetenschappen, kan het rationalisme als dominant worden gezien in de samenleving. De rationalisering van onderzoeksmanagement en wetenschapsbeleid vanaf het midden van de jaren 90 maakte dat we getuige zijn geweest van grote veranderingen in hoe er werd omgegaan met de beoordeling van wetenschappelijk werk. Deze rationalistische onderstroom richtte zich enkel op de instrumentele rationaliteit van scientometrie/bibliometrie, als waarde vrije set van methoden en technieken bij beoordelingen. Zoals eerder al aangegeven is het dankzij het negeren van sociaal wetenschappelijk en geesteswetenschappelijke theorie in het veld van kwantitatieve wetenschapsstudies dat het bestuderen van onder andere machtsrelaties werd buitengesloten als onderwerp van studie. Rationalisme kenmerkt zich verder door het uitsluiten van andere vormen van academisch gedrag en houdingen, zoals bijvoorbeeld intuïtie, en common sense, praktische- en ervaringswijsheid, en contextualisering. Door een toenemende complexiteit van het wetenschapssysteem, maar ook de wetenschap zelf, denk aan de toenemende mate van inter- en multidisciplinariteit in de aanpak van grote maatschappelijke problemen, in combinatie met een beperking van de budgetten beschikbaar voor de wetenschap, ontstond er behoefte aan meer 'objectieve' maten om wetenschappers te kunnen beoordelen. Deze werden gevonden in zogenaamde bibliometrische indicatoren en maten, instrumenten die op basis van getallen over de wetenschap hoegenaamd de kwaliteit van die weten-

schap zouden kunnen meten. Door een groeiende afstand tussen wetenschapsbeleid en onderzoekmanagement tot de werkvloer werd het zogenaamde peer review, waarbij collega's elkaar beoordelen, niet langer als voldoende betrouwbaar gezien. Hier zien we dus een wantrouwen opduiken, die daarvoor nauwelijks of geen rol speelde in de manier waarop wetenschap werd gemanaged en beoordeeld.

Waar tot in de jaren '90 van de 20ste eeuw de wetenschap en de beoordeling ervan uitging van bepaalde normen en waarden, kwamen deze vanaf de jaren 90 in toenemende mate onder druk te staan. Door een toenemende vercommercialisering van het proces van wetenschappelijk publiceren, in combinatie met een sterke concentratie van tijdschriften in de handen van slechts een beperkt aantal wetenschappelijke uitgevers, kwam een steeds groter deel van wat er aan nieuwe wetenschappelijke kennis werd geproduceerd, achter een betaalmuur te zitten: dure abonnementen op tijdschriftpakketten bij grote commerciële uitgevers waar wetenschappers in de Westerse wereld wel toegang toe hadden, maar waar onderzoekers uit Low & Middle Income Countries en niet-academici in de Westerse wereld geen toegang toe hadden. Het idee dat de wetenschap een universele plaats is, waar door iedereen aan kan worden bijgedragen is ook een naïef idee gebleken: het gat tussen het rijke Westen en de al genoemde Low & Middle Income Countries is de laatste decennia almaar groter geworden, en anno 2025 spreken we nog steeds van een ongelijke verdeling van de hoogste academische rang, die van hoogleraar, over mannen en vrouwen (waarbij ik ook moet aantekenen dat dit er in Nederland nog slechter voorstaat dan in veel andere Europese landen). Verder is de zekere mate van gemeenschappelijkheid en afstandelijkheid die nodig is om degelijk wetenschappelijke onderzoek te kunnen doen ook niet houdbaar gebleken: in toenemende mate zien we inmenging in onderzoekagenda's door industriële en gouvernementele onderzoekfinanciers, waarbij de vraag zich opdringt wie bepaalt wat belangrijk is, wat van waarde is, en voor wie? Verder zou de wetenschap moeten kunnen vertrouwen op enige kritische zelfreflectie, maar we

zien dat door ontstane publicatie-cultuur, en het daarmee gepaard gaande afrekenen op publicaties in vermeende toptijdschriften, wel degelijk manipuleerbaar is gebleken, getuige ook het toenemende aantal fraude gevallen, van een steeds grovere aard, waar de wetenschap en de samenleving met enige regelmaat door wordt opgeschrikt.

Is hier wat aan te doen? De *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens*, zoals uitgevaardigd door de Verenigde Naties, suggereert dat met een andere vorm van organisatie van de wetenschap, de wetenschap de mensheid beter kan bedienen. Open Wetenschap, of Open Science zoals we er doorgaans over spreken, is een verzameling principes en praktijken die als doel hebben om wetenschappelijke kennis vanuit allerlei wetenschapsgebieden toegankelijk te maken voor iedereen, met als doel om de wetenschap en de samenleving, op wereldwijde schaal, te laten profiteren van wetenschappelijke ontwikkelingen. Open Science is er verder op gericht om niet alleen de eindproducten van wetenschappelijk werk open beschikbaar te maken, maar om het gehele proces meer inclusief, eerlijker, rechtvaardiger en duurzamer te maken.

5

Mijn agenda

Dit brengt mij bij twee specifiek punten die ik hier vanmiddag aan de orde zou willen stellen, die beiden te maken hebben met deze andere vorm van de wetenschap organiseren, en wetenschap bedrijven, dus met open science.

Maar alvorens ik daar aan toekom, wil ik U even mee terug nemen naar die verwording van de wetenschap, en de wijze waarop dat heeft geleid tot de beoordeling van wetenschap. Dit heeft geleid tot, en hier beroep ik me op het werk van Sabina Leonelli, een technocratische benadering van open wetenschap. In haar boek *“Elements of the Philosophy of Open Science”* laat Sabina Leonelli zien hoe deze technocratische manier van open wetenschap organiseren leidt tot een totaliserende benadering van open wetenschap, vooral gericht op het delen

van alles: het onbeperkt delen van allerlei vormen van output, in digitale vorm, zodat alles traceerbaar wordt, een schier onafzienbare lijst van digitale items, van publicaties in allerlei typen, onderzoek data, software, codes, waarmee je iedereen toegang geeft, op basis van gelijkheid, letterlijk tot alles ! Onnodig te zeggen dat dit in potentie tot grote problemen kan leiden, waar het bijvoorbeeld het duurzaamheid aspect betreft: al die digitale objecten, opgeslagen in grote data warehouses, waarbij vaak meerdere versies van hetzelfde digitale object worden opgeslagen, en de daarmee gepaard gaande maatschappelijke kosten, voor bijvoorbeeld energie en water, en dan nog even los van het onvermogen van de mens om in die gigantische hoeveelheid digitale objecten nog de echt belangrijke zaken te kunnen identificeren. Ik geef hier als voorbeeld, de Web of Science database, de database met wetenschappelijke literatuur die door mij en andere collega's in het vakgebied regelmatig wordt geraadpleegd, bevat nu al zo'n 60 miljoen publicaties. Een andere database die steeds vaker gebruikt wordt, OpenAlex, bevat al meer dan 200 miljoen entries. En bedenk dan dat veel van de objecten die voortkomen uit wetenschappelijk onderzoek, zoals onderzoekdata, software en code, logboeken, peer review verslagen, etc., helemaal nog niet allemaal digitaal beschikbaar zijn. Hier dreigt dus een informatie overload van al die mensen in het wetenschapssysteem die geacht worden deze informatie te gaan gebruiken. Tegenover deze totaliserende benadering van open science plaatst Sabina Leonelli de zogenaamde *judicious connection*, laten we even zeggen, de menselijke maat. Die benadering plaatst het menselijke, het sociale in het midden, waarbij het relationele aspect van belang is, en waarbij de verantwoordelijkheid voor de keuze voor wat open moet worden gemaakt, wat kan worden gedeeld, bij de onderzoekster/onderzoeker en haar/zijn academische en niet-academische partners wordt gelegd, om de keuze te maken voor het juiste, het relevantste, het meest waardevolle ...

Dan die twee punten waar ik het vanmiddag graag met u allen over wil hebben.

In de eerste plaats de samenstelling van een Open Science agenda. Vaak zie je dat deze wordt georganiseerd rondom bepaalde aspecten van wetenschappelijk werk. Zo zie je vaak in Open Science programma's Open Access publiceren en Open Research Data terugkeren. Zo ook hier in Leiden, waar het lokale Open Science programma zich aanvankelijke richtte op Open Access publiceren, het al dan niet tegen betaling openlijk beschikbaar maken van wetenschappelijke publicaties, Open Data waarmee bedoeld wordt het waar mogelijk openlijk beschikbaar stellen van de datasets voortkomend uit wetenschappelijk werk, hetzij om het werk van anderen te vergemakkelijken maar ook efficiënter te maken, hetzij om wetenschappelijk werk herhaalbaar te maken, waardoor de uitkomsten ook meer betrouwbaar zouden worden. Verder richtte ons Leidse Open Science programma zich op Open Software, die nodig is om die opengestelde data te kunnen ontsluiten, en als laatste op Citizen' s Science, een benadering waarbij niet-academische belanghebbenden samen met academici het onderzoek ontwerpen, uitvoeren, de resultaten ervan interpreteren en gebruiken, kortom gericht op een intensievere relatie tussen wetenschap en samenleving waarbij ook niet-academische inzichten van waarde zijn. Eén aspect van open science dat hier mijns inziens aan had kunnen, misschien wel had moeten worden toegevoegd, betreft open governance van wetenschap. Daarmee wordt bedoeld dat op allerlei niveau' s binnen de wetenschap, besluitvorming meer transparant, en ook waar mogelijk, ook democratischer wordt georganiseerd. Het CWTS heeft hier zelf grote stappen gemaakt, bijvoorbeeld als we kijken naar de wijze waarop we al in 2018 een institutioneel open science beleid hebben opgesteld, waarbij de uitkomst een gevolg was van co-creatie door de stafleden van het instituut, maar in principe vanaf het begin van dit proces geacordeerd door het CWTS bestuur. Een ander voorbeeld betreft de wijze waarop het huidige bestuur tot stand is gekomen. Uiteraard volgen we nog steeds het meer traditionele patroon van een instituut dat geleid wordt door een wetenschappelijk directeur, maar de wijze waarop het bestuur tot stand is gekomen is via een interne ronde van sollicitaties waarbij de gehele staf een

rol heeft gespeeld in de voorafgaande consultaties. Een zelfde wijze is recent gevolgd voor de collega's die sturing en leiding geven aan onze thematische groepen, ook die zijn via interne consultaties en sollicitaties geselecteerd. Een ander voorbeeld is het toepassen van de zogenaamde Deep Democracy methode, waarbij rondom belangrijke onderwerpen gezocht wordt naar een zo groot mogelijke consensus rondom institutionele besluitvorming, waarbij dus gezocht wordt naar het grootste mogelijke draagvlak voor besluiten binnen het instituut. Een recente toepassing van die methode binnen het CWTS rondom een verandering van ons reisbeleid richting een meer ecologische-verantwoorde benadering heeft ertoe geleid dat de besluitvorming transparanter en meer gedragen heeft plaatsgevonden, waarbij de uiteenlopende meningen en visies van stafleden daadwerkelijk hebben bijgedragen aan een breed gedragen veranderingsproces.

Door de al genoemde ontwikkelingen in de wetenschap, waardoor andere manieren van management en beoordeling zijn intrede hebben gedaan, waarbij het leidende principe vaak gestuurd werd vanuit wantrouwen, bij allerlei accountability procedures, denk daarbij aan de mate van detail die men van de wetenschappers vraagt, bijvoorbeeld in tijdschrijf-systemen, maar ook bij vergoedingen bij dienstreizen, waarbij je zelfs je boarding passen moet overleggen om te bewijzen dat je inderdaad op een congres elders in de wereld bent geweest. Een grote uitdaging ligt hier dus in de fundamentele verschillen in uitgangspunten tussen de academische werkvloer en het bestuur en management van de universiteit. Wetenschappers laten zich sturen door vertrouwen, in samenwerking met andere wetenschappers, bij beoordeling van elkaars werk of onderzoeksvorstellen, in dat alles gaan we ervan uit dat wat we zien, betrouwbaar is. De uitdaging bestaat eruit om dat vertrouwen weer het leidende principe voor de hele organisatie te maken, waarbij ik me natuurlijk terdege bewust ben van het feit dat niet alles open kan, in verband met allerlei gevoeligheden en privacy aspecten.

Terugkomend op die tweedeling op basis van het werk van Sabina Leonelli, kunnen we zeggen dat een strikt technocratische benadering van open wetenschap een uitdrukking van de werking van macht is: als het voorschrift zegt dat alles wat we bedenken, maken, publiceren, het liefste digitaal openlijk beschikbaar moeten maken, dan zien we daarin hoe op een top-down manier macht wordt uitgeoefend. Daartegenover staat de menselijke maat, waarbij we op basis van selectiviteit en keuze voor relevantie dan een vorm van de werking van tegenmacht zien. Door te pleiten voor een meer selectieve wijze van open wetenschap bedrijven kan ook worden voorkomen dat open wetenschap door onderzoekers gemeenschappen ervaren gaat worden als een alomtegenwoordig wetenschappelijk Panopticon, het 18de-eeuwse gevangenis ontwerp waarbij vanuit een centrale positie iedereen in de gevangenis geobserveerd kan worden. Ook deze keuze voor een meer selectieve benadering, waarbij relevantie een grote rol speelt is dus een vorm van open governance, waarbij de verantwoording voor de selectie op relevantie bij de mensen op de werkvloer ligt, die er voor zorgt dat beleid en bestuur niet de torenwachter worden in een 21ste-eeuwse open wetenschap versie van het Panopticon.

7

Dan het tweede punt waar ik het vanmiddag graag met u over zou willen hebben, betreft de mogelijke vernieuwing van het academische promotie-traject. Voor alle niet-ingewijden in de academische wereld, in de wetenschap heeft promoveren een dubbele betekenis. In de eerste plaats natuurlijk de stappen die je in een loopbaan maakt, dan is er sprake van een promotie, als in een bevordering. Echter, de andere betekenis van promoveren heeft betrekking op de ontwikkeling van een jonge onderzoeker/onderzoekster tot een volwaardig lid van de internationale academische gemeenschap, waarbij het proces waarin dit plaatsvindt, promoveren wordt genoemd. Na succesvolle afronding van dit proces wordt men geacht een zelfstandig jonge onderzoeker/onderzoekster te zijn.

Vorig jaar sprak ik met Ludo Waltman, komend uit een vergadering op het Rapenburg van het Academy in Motion team,

waarin we ons uitspraken over de manier waarop we in de wetenschap publiceren, en met name de kosten die daaraan verbonden zijn. Publiceren is op veel plaatsen nog steeds dé manier om Brownie punten te verzamelen op weg naar de volgende fase van een academische carrière. Ik refereerde al eerder aan de Web of Science database, op basis waarvan wij bij het CWTS al die analyses uitvoeren. Na het gesprek met Ludo ben ik eens bij die database te rade gegaan, en wat bleek? Alleen al in 2023 werden er 2,5 miljoen artikelen gepubliceerd, wereldwijd. Nu zult u zeggen, okay, so what, maar bedenk dat die ook allemaal gelezen moeten worden. En dat is slechts de opbrengst van één jaar ... en alsmaar stijgend in volume. Wat ik vervolgens bedacht, wie schrijven al die publicaties? Nu kunnen we in het vakgebied van de kwantitatieve wetenschapsstudies ook bepalen wat de leeftijd is van de mensen die deze publicaties hebben gerealiseerd, en daarmee doel ik op de zogenaamde 'academische leeftijd'. Als stelregel zeggen we dan dat het jaar waarin de eerste publicatie van een auteur verschijnt, geldt als 'het academische geboortemoment'. Zo kan ik dus van alle 2,5 miljoen publicaties in de Web of Science database in 2023 de academische leeftijd bepalen van de eerste auteurs, vaak de belangrijkste auteur, maar ook de auteur met de meeste belangen: eerste auteur zijn betekent in het kader van wetenschappelijk publiceren dat dergelijke publicaties mogen bijdragen aan het proefschrift van een promovenda/promovendus. Door naar de academische leeftijd te kijken, zag ik dat van alle 2,5 miljoen artikelen gepubliceerd in tijdschriften in de Web of Science, 33% van die publicaties geschreven werd door onderzoekers/onderzoeksters voor wie dit de eerste publicatie was, terwijl de populatie die binnen de eerste vier jaar van een academisch leven valt, in totaal 54% van alle publicaties in 2023 betrof. Deze vier jaar betreft vaak het promotie-traject, hoewel het heel vaak toch wel 5 jaar worden. Nog iets verder kijkend, ook de twee volgende fasen in een academische carrière meenemend, de zogenaamde postdoc periode, die vaak periodes van 2 jaar beslaan, kwam ik uit op de conclusie dat 72% van alle publicaties in 2023 geschreven zijn door onderzoeksters/onderzoekers in de eerste

8 jaar van hun wetenschappelijke carrière! En uiteraard zijn er opmerkingen te maken rondom de methodologie van deze benadering, maar die beperkingen gaan dit alarmerende beeld niet totaal bijstellen: de overgrote stroom aan publicaties wordt jaarlijks door jonge onderzoeksters/onderzoekers gerealiseerd, met alle gevolgen van dien, qua werkdruk, publicatie kosten, duurzaamheidsaspecten, etc.

Wat zou er dan moeten gebeuren als we ons serieus zorgen maken over de gevolgen die dit grote aantal publicaties met zich meebrengt? Dan moet dat aantal omlaag, en drastisch ook! Wat is daarvoor een potentiële oplossing? Dat publicaties niet langer het voornaamste, dan wel enige bestanddeel uitmaken van een afgeronde promotie. Dus in plaats van dat we promovendi vragen een zeker aantal publicaties in tijdschriften te realiseren, vragen we hen om dat minder te doen, misschien zelfs te halveren. Immers, een zelfde kunstje zeg 6 keer uitvoeren voegt qua leren niet veel meer toe, op een gegeven moment, en dus kun je deze kostbare tijd beter besteden. Als het gaat om leren in een promotie traject, en dat is uiteindelijk het centrale doel in een promotie-traject, kun je waarschijnlijk beter met andere vormen van wetenschappelijke communicatie experimenteren, zoals bijvoorbeeld in plaats van een tijdschrift artikel, een preprint posten, met de mogelijkheid om die al door vakgenoten, maar ook geïnteresseerde niet-academici sneller te laten lezen, maar mogelijk ook te laten beoordelen. Maar ook het schrijven van een goede blogpost of een policy brief zijn vaardigheden die een promovenda/promovendus hoogst waarschijnlijk nodig kan hebben, na de afronding van het promotie-traject, immers, veel promovendi vinden een baan buiten de academische wereld, waarom ze daar dan niet beter op voorbereiden? Nu zullen er mensen zijn die zeggen, ja maar, hoe zit het dan met de kwaliteitscontrole van het werk dat een promovenda/promovendus aflevert, zoals bij blog posts of preprints? Daar wordt immers bij wetenschappelijke publicaties in tijdschriften zorg voor gedragen middels het peer review proces, dat proces waarbij vakgenoten naar elkaars werk kijken en het beoordelen. Nu weten we allemaal dat dat laatst-

genoemde proces zeker niet foutloos werkt, getuige ook het grote aantal publicaties waar wat aan mankeert, en die later uit de literatuur moeten worden teruggetrokken. Maar in zekere zin heeft deze kritiek natuurlijk wel een punt: kwaliteitscontrole is een belangrijk onderdeel van het wetenschappelijk bedrijf, waar we niet buiten kunnen ! Echter, het is een misverstand te denken dat die andere vormen van wetenschappelijk communiceren plaatsvinden zonder controle op de kwaliteit, bij de meeste wetenschappelijke blogs en bij policy briefs wordt je tekst door de redacteurs haarfijn geanalyseerd en beoordeeld, en bedenk bovendien dat het format van dergelijke typen van communicatie al behoorlijk sturend zijn, waardoor de boodschap vaak op heldere wijze moet worden overgebracht. Bovendien hebben de meeste blogs ook een mogelijkheid om te reageren, waardoor het academische debat versneld wordt, maar ook eventuele verschillen in gezichtspunt worden uitgelicht ! Tevens zou je dit als een vorm van impact kunnen zien: een blog post met een levendige discussie als gevolg is kennelijk een stuk werk dat de boel flink opschudt, en heeft dus invloed op de omgeving.

Maar een ander belangrijk gevolg van een andere organisatie van het promotie-traject bestaat uit het feit dat we niet streven naar een lijstje items, die in laatste instantie tot een boekje worden gemaakt (denk hier weer aan het werk van Sabina Leonelli), maar dat we streven naar een oriëntatie van het promotie-traject als op een proces: het zijn niet alleen die vijf of zes items (lees: publicaties !) die ertoe doen, maar het gehele proces van leren gedurende een promotie-traject. Het zou dus ook om de onderzoekspraktijken zelf moeten gaan, hoe doe je onderzoek, welke normen en waarden liggen daaraan ten grondslag, en kun je dat op een of andere manier tastbaar maken ? Dus bijvoorbeeld bij het doen van onderzoek, kun je jouw onderzoek pré-registreren, dat is een proces waarbij je van te voren vastlegt wat je denkt dat jouw onderzoek gaat opleveren, om te voorkomen dat je later, of tijdens het onderzoek, nog gaat knutselen aan je vooronderstellingen en uitgangspunten, maar een transparant proces,

inclusief de verwachte uitkomsten van het onderzoek, van te voren vastlegt. Een andere vorm van open science onderzoekspraktijk betreft het zogenaamde *registered report*, dat gaat nog iets verder dan pré-registratie, namelijk dat je ook vastlegt dat jouw resultaten, ongeacht wat er ook wordt gevonden, ook als het negatieve uitkomsten betreft, toch openbaar beschikbaar worden gemaakt middels publicatie. En dit is een belangrijke ontwikkeling, want negatieve uitkomsten, daar houden we niet zo van in de wetenschap, daar zit geen progressie in, en willen uitgevers en hun redacteurs niet publiceren, want dat is slecht voor de status en reputatie van hun tijdschriften. Als je van te voren met elkaar afsprekt dat ook negatieve uitkomsten van belang zijn, en publiek gemaakt worden, dan zou je kunnen weten welke benaderingen al eerder zijn geprobeerd, en sluit je dubbel werk op voorhand uit. Verder zou je, om de kwaliteit van de onderzoekspraktijk te beoordelen kunnen denken aan het betrekken van anderen bij het doen van je onderzoek, dus samen het onderzoek uitvoeren, samen een meetinstallatie bouwen en samen onderzoek uitvoeren, maar ook samen besluiten over wat belangrijk en relevant is uit de resultaten om mee te nemen naar de rapportage, hetzij in een rapport, hetzij in een vorm van wetenschappelijke publicatie. Verder zie je nu dat het eindproduct, het finale thesis document, ter beoordeling wordt gegeven aan een klein groepje academici met een seniore positie, veelal hoogleraren dus. De cruciale vraag is nu of die werkelijk in alle gevallen wel de beste beoordelaars zijn van het onderzoek dat is opgeschreven in het thesis document. Ik spreek uit eigen ervaring dat veel van de meer hedendaagse technieken in de kwantitatieve wetenschapsstudies een grote mate van technisch-digitale vaardigheid vragen, waar ikzelf vaak al niet meer bovenop zit. Moet ik dan diegene zijn om dergelijk onderzoek te beoordelen? Ik denk dat het voor de promovenda/promovendus beter is als dat door een duidelijke peer gebeurt, en daarbij doel ik op een leeftijdgenoot, iemand die dat onderzoek zelf ook goed in de vingers heeft. Dit heeft als grote voordeel dat een dergelijk beoordelingsproces de promovenda/promovendus direct feedback geeft waar men wat aan heeft, maar tevens dat, in tegenstelling tot de huidige prak-

tijk, jongere onderzoeksters/onderzoekers betrokken worden bij de beoordeling van onderzoekswerk, en dat dus al vroeg leren te doen. Dit maakt ook dat de uiteindelijke beoordeling bestaat uit diverse gedelegeerde onderdelen, waar uiteindelijk wel een of twee personen verantwoordelijk voor dienen te blijven.

Hoe gaat zo'n thesis document er dan uitzien ? Er zullen natuurlijk nog steeds onderdelen in zitten, die we kunnen kenmerken als wetenschappelijke communicatie, maar dan met veel meer variatie dan we nu kennen. Verder, reflectie van de promovenda op de verschillende stadia waarin een en ander is geleerd, wat is er geleerd, wat ging er anders dan verwacht, en ook zeker belangrijk, wat ging er verkeerd ? Dus waar we in het kader van curricula vita documenten en onderzoekbeoordelingsprocedures het narratieve hebben geïntroduceerd, komt dat hier ook om de hoek kijken. Zo wordt een proefschrift dus daadwerkelijk weer de verslaglegging van het proces om autonome onderzoekster/onderzoeker te worden.

Hoe nu verder ?

De nieuwe leerstoel is ingebed in zowel het onderzoeksprogramma rondom open wetenschap, als onderdeel van het Academy in Motion programma van de Universiteit Leiden, waarin open wetenschap en alternatieve manieren om academische werk te beschouwen en te waarderen centraal staan, alsmede in het Open Science Lab van het CWTS. Het is via het Open Science programma en het OS Lab dat ik verder invulling wil geven aan beide genoemde agendapunten rondom open governance van de wetenschap, en een andere benadering van het promotie traject.

De ingewijde luisteraars onder U hebben waarschijnlijk wel gehoord dat ik impliciet de normen en waarden van Merton even heb laten passeren. Robert King Merton, een van de meest vooraanstaande sociologen uit de VS in de 20ste eeuw beschreef de normen volgens welke wetenschap bedreven zou moeten

worden. Ik ga daar in deze oratie nu verder niet op in, maar wil wel opmerken dat zijn laatste norm, Organized Skepticism, de OS in CUDOS, zich in het hedendaagse tijdgewricht ook laat lezen als Open Science. Daaronder zou men kunnen verstaan, geïnspireerd door Deborah Stone's boek getiteld "The Policy Paradox", een kritische blik op alles wat open science probeert te beïnvloeden, maar ook wat door de open science beweging beïnvloed wordt, daarbij een scherp oog houdend op alle zaken die er ook verkeerd gaan bij de ontwikkeling en implementatie van nieuw beleid: zo leren gesprekken met academische bibliothecarissen je dat de totale kosten voor wetenschappelijk publiceren, zelfs na inflatiecorrectie, hoger zijn dat wat we daarvoor uitgaven. Maar, zult u zeggen, het ging er toch om dat publicaties vanuit de rijke Westerse wereld ook toegankelijk zouden worden gemaakt voor onderzoekers uit Low & Middle Income Countries ? Dat klopt inderdaad, en dat is ook wel gelukt, maar doordat het publiceren zo duur is geworden, kunnen deze onderzoekers nu niet meer publiceren. De ironie is dus dat die collega's eerst niet konden lezen uit de internationale wetenschappelijke bibliotheek, vanwege de betaalmuur om te kunnen lezen, nu wordt het deze collega's moeilijk, zo niet onmogelijk gemaakt om bij te dragen, omdat de kosten die open access met zich meebrengen zo hoog zijn geworden dat ze nu het wetenschappelijk publiceren uitsluiten.

Kortom, nog een hoop werk te verzetten !

Ik zou hier graag mijn dank willen uitspreken aan de helaas te vroeg overleden ex-collega Henk Moed, die mij veel heeft bijgebracht rondom de toepassing van bibliometrie, en die mij, maar ook anderen, ondanks dat hij zelf wiskundige was, een sociaalwetenschappelijke dan wel geesteswetenschappelijke houding ten opzichte van onderzoeken evaluatie bijbracht. Dan wil ik Paul Wouters bedanken, die het proces rondom deze bijzonder leerstoel op gang heeft gebracht, en daarnaast en vooral Sarah de Rijcke, zonder wiens doorzetten dit misschien wel helemaal niet gebeurd was, waarbij Sarah mij ook voortdurend positief wist te stemmen over het verloop van het proces.

Ik moet dan ook Mara Steffen bedanken, dat zij dit ambtelijk steeds onderweg heeft gehouden. Verder wil ik alle collega's van het CWTS maar ook daarbuiten bedanken, voor de steun en het vertrouwen dat ik altijd heb gevoeld. In het bijzonder wil ik hier Ed Noyons noemen, collega van het eerste uur, we hebben veel meegemaakt vanaf 1989, en ook zeker Tjitske Holtrop, van wie ik veel geleerd heb de afgelopen jaren, en met wie ik in een aantal projecten mooie onderzoeksuitkomsten heb weten te realiseren.

Op deze plek wil ik ook graag het bestuur van het Leids Universitair Fonds bedanken dat ze deze bijzondere leerstoel mogelijk hebben gemaakt.

Aan de promovendi van het CWTS hier aanwezig zou ik willen zeggen, voel je vrij om bij mij binnen te lopen, de deur staat in principe altijd open, ik zal je altijd proberen te helpen daar waar ik kan helpen.

Ik wil een bijzonder woord van dank uitspreken naar mijn leermeesters in een heel ander vlak van het leven. Het betreft hier Jan Perquin, die mij de beginselen van het Pentjak Silat heeft bijgebracht. Hoorat ! Dan James ter Beek en GeorGe Sirag, die mij in de geheimen van de Wing Chun kung fu hebben ingewijd. En als laatste Aad van Polanen, die mij graag ontving in zijn Jiu Jitsu lessen, nadat hij mijn kinderen al jaren judo had onderwezen. Jullie hebben mij veel gebracht, en jullie lessen hebben veel betekend in mijn leven.

Dan, nog even terugkomend op die kruispunten uit de titel van deze oratie. Dit samenzijn in verband met deze oratie is het derde kruispunt dat we vanmiddag passeren. Voor veel van de hier aanwezige familie en vrienden heeft mijn werkzame leven zich altijd een beetje op een afstand afgespeeld, ik denk dat dat voor veel wetenschappers geldt. Ik heb de afgelopen periode gemerkt hoe deze ontwikkeling in mijn loopbaan ook jullie heeft geraakt, ik voelde de trots, en ben er dus heel blij mee dat

ik vanmiddag jullie allemaal een beetje een blik heb kunnen geven waar ik me overdag zo'n beetje mee bezighoudt.

Dan, uiteindelijk, grote dank en liefde voor mijn vrouw Cris, en mijn kinderen Lisa en Max. Ik heb veel, zo niet alles, aan jullie te danken. Er zijn periodes in mijn carrière geweest waar ik jullie absoluut te kort heb gedaan, maar jullie hebben daar nooit over geklaagd. Ik ben blij dat jullie altijd in mij zijn blijven geloven, ook in periodes waar ik dat zelf allang niet meer deed ... Dus veel dank en liefde daarvoor, ik ben jullie veel schuldig !

Ik heb gezegd !

Referenties

- Michel Foucault, "Discipline and Punish. The birth of the prison", Vintage Books Edition, New York, 1979
- Sabina Leonelli, "Elements in the philosophy of Open Science", Cambridge University Press, 2023
- Robert K. Merton, "*The Normative Structure of Science*", in: The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations, University of Chicago Press, 1979
- Deborah Stone, "The Policy Paradox. The art of political decision making", W.W Norton & Company, 2001

PROF. DR. THED VAN LEEUWEN (1963)

1987	Drs Politieke Wetenschappen (Universiteit van Amsterdam, Amsterdam)
1989-1999	Onderzoeker Centrum voor Wetenschaps- en Technologiестudies, Universiteit Leiden)
1999-2004	Promovendus (Centrum voor Wetenschaps- en Technologiестudies, Universiteit Leiden)
2004	Promotie (Centrum voor Wetenschaps- en Technologiестudies, Universiteit Leiden)
1999 -2024	Senior onderzoeker (Centrum voor Wetenschaps- en Technologiестudies, Universiteit Leiden)
2018	Hoogleraar Science Studies (Afdeling Science & Technology Studies, Universiteit Wenen)
2024-heden	Bijzonder hoogleraar Open Science (Centrum voor Wetenschaps- en Technologiестudies, Universiteit Leiden)

Thed van Leeuwen studeerde in 1987 af als politicoloog aan de UvA. De toenmalige economische situatie zorgde ervoor dat werken niet direct tot de mogelijkheden behoorde, en met enig vertraging begon hij in 1989 als junior onderzoeker aan een leven lang leren, middels een aanstelling bij het Centrum voor Wetenschaps- en Technologiестudies (CWTS) van de Universiteit Leiden. In 2004 promoveerde Thed op een proefschrift dat het gebruik van bibliometrische indicatoren bij onderzoek evaluaties centraal stelde. Vanaf 1999 tot 2011 coördineerde Thed de dienstverlening van CWTS. Gedurende de laatste 10 jaar werd zijn onderzoeksagenda bepaald door evaluatie procedures, open science en academisch gedrag, wat ook steeds vaker doorklonk in zijn onderwijs, hetgeen leidde tot een aanstelling in 2018 als hoogleraar aan de universiteit van Wenen. In 2024 volgde de aanstelling tot bijzonder hoogleraar bij het CWTS, met als titel “Monitoring Open Science Policies and Practices”.

